

GIDROTEXNIKA INSHOOTLARIDAGI AVARIYALAR

Jonibekov Shuhrat Baxtiyorovich

Sirdaryo viloyati Favqulodda vaziyatlar boshqarmasi

Hayot faoliyati xavfsizligi o'quv markazi o'qituvchisi.

Telefon raqami: +998994745434

Elektron pochta manzili: shuxratbekjonibekov1987@gmail.com

Anotatsiya: *O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 455-sonli va 515-sonli qarorlari shuningdek, O'zbekiston Respublikasining "Gidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida"gi Konunlari bo'yicha tadbiq etilmoqda.*

Kalit so'zlar: *FVDT (Favqulodda vaziyatlar Davlat tizimi), Yuqorigi bef, Pastki bef, tabiiy to'g'onlar, gidrouzellar, muhofaza qilish choralari, ko'chkilar, sellar, qor ko'chkilari, zilzilalar.*

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 455-sonli qaroriga asosan "Gidrotexnik xalokatlar va avariylar texnogen tushdagi favqulodda vaziyatlar turlariga kiradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 171-sonli qaroriga asosan aholini tabiiy hamda texnogen tushdagi favqulodda vaziyatlardan muhofaza qilish sohasida, shuningdek favqulodda vaziyatlarda harakat qilishga tayyorgarlikdan o'tayotgan aholi guruhlarini tayyorlashning asosiy vazifalarini, shakllari va usullarini belgilaydi.

Gidrotexnika inshootlarida sodir bo'ladigan favqulodda vaziyatlarni kelib chiqish sabablari va ularning salbiy oqibatlari.

Gidrotexnik (gidrodinamik) falokat (halokat) - bu gidrotexnik inshootni (GTI) yoki uning biror qismini ishdan chiqib, buzilishi natijasida boshqarib bo'lmaydigan juda katta suv massasini bostirib kelishi tufayli vujudga keladigan favqulodda vaziyatdir.

Suv omborlari, daryolar, kanallardagi gidrotexnik inshootining buzilishi, baland tog' ko'llarining urib ketishi natijasida suv bosishi gidrotexnik halokatlar va falokatlarni sodir bo'lishiga olib keladi hamda odamlarni qurbon bo'lishiga, sanoat va qishloq xo'jalik ob'ektlarini ishini izdan chiqishiga, suv bosgan hududdagi aholining hayot faoliyatini izdan chiqishiga sabab bo'ladi va shoshilinch ko'chirish (evakuatsiya) tadbirlarini o'tkazishni talab qiladi.

Gidrodinamik xavfli ob'ektlar-bu suv oqimi bo'ylab o'zidan oldingi va o'zidan keyingi suv sathlarida farq paydo qilib beradigan inshoot. Bosimga ega bo'lgan gidrotexnika inshootlari (sun'iy va tabiiy to'g'onlar) bunday ob'ektlar qatoriga kiradi.

- Bef-bu daryo (kanal, irmoq va h.k.) ning bosim inshooti (to'g'on, shlyuz va h.k.) ga tutashib (tegib) turadigan qismi;

- Yuqorigi bef-bu daryo (kanal, irmoq va h.k.) ning oqim bo'ylab bosim inshooti (to'g'on, shlyuz va h.k.) dan oldingi (yuqori) qismi yoki suvning yuqorigi sathi va u egallab turgan maydon;

- Pastki bef-bu daryo (kanal, irmoq va h.k.) ning oqim bo'ylab bosim inshooti (to'g'on, shlyuz va h.k.) dan keyingi (quyi) qismi yoki suvning pastki sathi va u egallab turgan maydon.

Gidrotexnika inshootlari:

1. Qaerdaligiga qarab:

- yer usti (daryo, ko'l, kanal va h.k.) inshootlari;

- yer osti (o'tkazgich quvurlar, tunnellar va h.k.) inshootlari.

2. Foydalanish maqsadi va hususiyatiga qarab:

suv-energetika inshootlari, suv ta'minoti inshootlari, sug'orish inshootlari, oqova chiqindi suvlar chiqarish inshootlari, suv-transport inshootlari, baliq xo'jaligi inshootlari, sport inshootlari, bezak inshootlari va h.k.

Bir qancha vazifalarni bajarishga mo'ljallanib, bir butun qilib birlashtirilgan gidrotexnik inshoot majmui gidrouzellar deb ataladi.

Gidrodinamik falokatlarining sabablari va turlari. Tabiiy to'g'onlar – tabiat xodisalari (ko'chkilar, sellar, qor ko'chkilari, zilzilalar va boshqalar)ning ta'sirida xosil bo'ladi.

Favqulodda vaziyatni sodir bo'lish ehtimolini tahminlash va unga baho berish.

Havfli vaziyat o'chog'i bo'lishi mumkin bo'lgan gidrotexnika inshootlari va ularni buzilishi tufayli vujudga kelishi mumkin bo'lgan suv bosish zonasi hududlari xaritalarga (rejalarga, sxemalarga) tushirilib, bunday ob'ektlarga xos ko'rsatkichlar oldindan aniqlanadi.

Bu hujjatlar shu ob'ekt joylashgan hudud favqulodda vaziyatlar boshqarmalarida va bo'limlarida, shuningdek gidrotexnik xavfli ob'ektni quruvchi va ulardan foydalanuvchi vazirliklar (yoki idoralarda) va ularning joylardagi bo'linmalarida turadi. Shu sababli oldindan tahminlashda falokat (yoki halokat)ning sodir bo'lish ehtimolligi, ko'lami va harakteri hisobga olinadi.

To'satdan halokatli suv bosganda:

urib ketgan to'lqin zarbidan saqlanish uchun shoshilinch choralar ko'riladi (balandlik joyga, pishiq inshoot ustiga chiqiladi, bordiyu to'lqin yetib kelib qolsa-uning ichiga sho'ng'iladi);

▪ oldindan tayyorlab qo'yilgan qutqaruv vositasini (4-6 ta bir litrli plastmassa idishlar osilgan najot kamarini) taqib olinadi;

■ agar odam imorat ichida (cherdakda va boshqa joyda) qolgan bo'lsa, qaerdaligini belgilab, qutqaruvchilar mo'ljallashi uchun signal (kunduzi umuman bayroq - yaxshisi oq bayroq, kechasi esa fonus) osib qo'yiladi.

Gidrotexnika inshootlarini muhofaza qilish choralari.

O'zbekiston Respublikasining "Gidrotexnika inshootlarining xavfsizligi to'g'risida"gi Konunning maqsadi gidrotexnika inshootlarini loyihalashtirish, qurish, foydalanishga topshirish, ulardan foydalanish, ularni rekonstruksiya qilish, tiklash, konservatsiyalash va tugatishda xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha faoliyatni amalga oshirishda yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga solishdir.

Gidrotexnika inshootlarini muhofaza qilish favqulodda vaziyatni oldini olishning eng asosiy omillaridan bo'lib, avvalo gidrotexnik inshootni to'g'ri loyihalash va qurish ulardan to'g'ri foydalanish, belgilangan ishlarni va ta'mirlash ishlarini vaqtida bajarish, qirg'oqni mahkamlash va tub mahkamlash ishlarini vaqtida o'tkazish lozim. Suv chiqarishni vaqtga muvofiq qayta taqsimlash yo'li bilan suvning maksimal zahirasini va maksimal sarflanishini kamaytirish, qo'shimcha suv omborlari yordamida toshqin suvlar oqimini tartibga solib turish kerak.

Bulardan tashqari gidrotexnik inshoot ahvolini doimo kuzatib turish (uskuna-jihozlar va yuksak malakali mutaxassislar yordamida), FVDT tarkibiga kiruvchi funksional kichik tizimlari va organlarini sohaga aloqali faoliyatini tizimli nazorat qilib turish, gidrotexnik inshoot zonasini begona kishilar kirishidan ishonchli qo'riqlash ishlarini olib borish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

:

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1998 yil 27 oktyabr dagi "Texnogen, tabiiy va ekologik tushdagi favqulodda vaziyatlarning tasnifi" to'g'risida"gi 455-sonli qarori.

2. Gidrotexnik inshootlarning xavfsizligi to'g'risida. O'zbekiston Respublikasi qonuni.

3. <https://lex.uz/>